

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Rudolphi Goclenii Exercitationes et disputationes ethicae & politicae

Goclenius, Rudolph

Marpurgi Cattorum, 1601

Disputatio XIII.

[urn:nbn:de:bsz:31-109121](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-109121)

DISPUTATIO XIII.
DE SUMMA PERFECTIONE
& imperfectione virtutis & vitii.

EXaminatis hæcenus quàm brevissimè, quæ in sexto Ethicorum ab Aristotele disputata sunt, virtutibus *δραστηρίαις*:

Ordo nunc requirit, ut quæ sequente ab eodem tractata sunt libro, lydio disputationis lapide itidem examinanda proponamus.

2. Cùm autem τὸ χηρότερον ἐν τῷ βίῳ tantùm disputationes spectare debeant: inde ea, quæ magis necessaria aliisq; utiliora videbuntur, breviter & quasi punctim attingemus.

3. Cùm igitur hæcenus de perfectis habitibus Ethicis actum sit, qui in hominè, ut homo est, cadunt: deinceps differemus, tùm de summa & plus quàm humana perfectione virtutis & vitii: tùm de ea imperfectione, quæ vel virtutis & vitii est dispositio quædam: vel animi affectio.

4. Illa Heroica sive divina dicitur virtus, cujus contrarium vitium est Feritas.

5. Heroica virtus est habitus excellentissimus, per quem non tantùm constanter & admirabili quadam facilitate, honesta quæ cæteris difficilia sunt, geruntur: sed tanta vi & animi dexteritate, ut vigor appareat plus quàm humanus, & longè major, quàm in reliquis, qui

qui in eodem actionis genere excellentes habentur, hominibus animadverti possit.

6. Hinc ab Arist. ἀρίστη dicitur ὑπὲρ ἡμῶν, ἡρωϊκὴ καὶ θεῖα, id est, virtus quæ sit supra nos, planè heroica & divina: Item πριώτερον ἀρετῆς, præstantius quid virtute (puta humanâ) quodd excellentia hac virtutis præditi θεῖοι ἄνδρες (divini viri) potius quàm homines sint iudicandi, lib. 7. cap. 1.

7. Unde etiam non sicut cæteræ virtutes sola humana industria comparatur: sed divinitus hominibus confertur: De sententia Ciceronis: *Nullus vir magnus extitit sine afflatu divini numinis.*

8. Et contingit ea paucissimis, idq̄, rarò, inter mortales: Cùm θεῖον ἄνδρα εἶναι τὸ πάντιον, id est, rarò fiat, virum esse divinum. Aristoteles lib. & capite suprâ dicto. Itaq; inter miracula naturæ recensetur.

9. Ubi tamen nec Hesiodo assentimur, qui ἡρώας omnes una tantùm mundi ætate & seculo extitisse vult, quod aureum vocat.

10. Omni enim ætate Dominus, quosdam tanquam lumina, mundo tales exhibuit, tum ad generis humani conservationem, tum ad suæ Ecclesiæ restitutionem.

11. Etsi autem ἀνδραπελας vocis ἔτυμον, qua virtutem hanc Græci appellare consueverunt, innuit, perspicere eam solum in his rebus & a-

tionibus, quæ in bello versantur, quæq; ad fortitudinem referuntur (ut est patriæ tuicio, hostium propulsario, mortis contemptus) in reliquis tamen rebus & actionibus, quæ ad alias virtutes pertinent, & esse & versari eam imò & posse & solere, multorum seculorum exemplis comprobari potest.

12. Sic Heroicæ & plusquam humanæ justitiæ exemplum est in sacris literis, Moses & Salomon: In profanis Aristides & Cato.

13. Abstinentiæ quoq; & sobrietatis exempla plus quam humana sunt, Johannes Baptista, quem sustentabant erides, Elias, & ex Ethnicis Socrates.

14. Quemadmodum & virginitas admiranda fuit in Maria, & singularis in plerisq; Christi martyribus quovis tempore Ecclesiæ constantia.

15. Verùm sicuti hæc virtus præstantiâ suâ & eminentiâ communium hominum conditionem excedit: Ita quod ei opponitur vitium, sed è sua turpitudine est detestandum, ut in hominem, quatenus homo est, vix cadere posse videatur.

16. Et quia beluinæ naturæ magis, quam humanæ convenit, idè ab Aristotele *ἀνὸρ* & *θηρῶν*, id est, à fera belua *θηρῶν*, hoc est, feritas & immanitas nominatur.

17. Est igitur ejusmodi vitium, per quod omnis

mnis conscientia sensus extinctus, omnis intelligentia radius, omne rationis lumen suffocatum, vel longa male agendi consuetudine, vel alia qualibet de causa apparet.

18. Qua de causa etiam differt à vitio humano, seu ut Aristoteles loquitur, *ἐπεὶ ἐν τῇ ψυχῇ κακίαι* est: quod in vitiosis reliquis hominibus, aliquod tamen & mentis & conscientia lumen remaneat: at in istis lumen illud omnino sepeliatur & extinguatur.

19. Et hoc est quod Aristoteles affirmat, *τὸς βελωδῆς* seu beluinos, *μάλιστα ἐν τοῖς βαρβάρους εἶναι*, id est, inter barbaros maxime vivere: item *τὸς διὰ κακίαν τῶν ἀνθρώπων ὑπερβάλλοντες*, id est, esse ejusmodi homines, qui alios vitii & improbitate longè vincunt.

20. Etenim cum homines isti, qui vitio hoc laborant, omnem prorsus humanitatē exuerint, & beluinam naturam induerint, figura tantum externa homines: inde aded factum est, ut non minùs à virtute quàm à vitio humano sint alienissimi.

21. Hinc pœna humana per se delectantur & gaudent, aded ut spontè etiam eos lædant, à quibus vel nullà prorsus offensà sunt affecti vel provocati. Quales sævissimi fuerunt tyranni Caligula, Claudius & Nero Impp.

22. Unde etiam eos Apostolus vocat *ἀπληροῦς*, id est, omnis judicii expertes factos,

F 4 quod

quod conscientia sensu exuti, vel nullum amplius vel mortuum vel dolorem perpetrato peccato percipiant, ad turpissima quaevis praecipites ferantur, sicuti in Absolomo & aliis videre est.

23. Sed haec huc usque de summa & plusquam humana perfectione virtutis & vitii, sequitur nunc de ejusdem imperfectione illa, quae consistit in duobus laudabilibus: Continentia & Tolerantia. Et totidem vituperabilibus: Incontinentia & Mollitie.

24. In his consideratur tum Forma tum Materia subiecta. Quod ad formam attinet, ea non sunt εἴδη seu habitus virtutis & vitii, sed διαθέσεις seu dispositiones tantum illorum, cum non ut in illis, ita & in his plenus partium animae sit consensus, sed pugna quaedam, & dissidium, cum aliud suadeat ratio, aliud verò velit appetitus.

25. Etenim cum istae affectiones περὶ τὰς ἡδονὰς καὶ λύπας, id est, circa voluptates & dolores versentur, ut auctor est Aristoteles Ethicorum 7. cap. 4. fieri solet, ut etiam si ratio in illis semper, quod est rectum & optimum, suadeat, appetitus tamen nunquam non reluctetur.

26. Et hinc vel invitum à ratione vincitur, ut in continente & tolerante homine videre est, vel invitam & repugnantem vincit rationem,

nem, ut hoc incontinentens & mollis docet.

27. Ut igitur ad singularium διαθέσεων naturas propius accedamus, modum disputationis Aristotelis, quem ille 7. Ethicorum secutus est, observantes, tum formas harum dispositionum, tum comparata & disparata diligentius enodabimus.

28. Quia verò ut alibi Aristoteles testatum reliquit, nihil interest, habitumne an eum, qui habitu sit præditus consideremus, ἢ δὲν διαφέρει τὴν ἕξιν ἢ τὸν κατὰ τὴν ἕξιν σκοπεῖν. Ethicorum 4. cap. 3. Viæ quoque hac in parte Aristotelicæ insistentes, non ipsas διαθέσεις, sed τὴν κατὰ τὰς διαθέσεις videbimus.

29. Ut ergò à continente telam ordiamur, de eo Aristoteles Ethicor. 7. c. 9. sic differit: ὁ ἐπιεικής, inquit, ἢ διὰ πάθος καὶ ὀπιθυμίαν μεταλλάξει. Continens est, qui non ex affectu & cupiditate immutatur.

30. Quod eodem in capite explens, ut continentem perfectè describat, comparationem inter continentem & temperantem instituit, dum illum pravas ait habere cupiditates, iisq; delictari, quamvis illis minimè ducatur, aut ab illis vincatur: hunc verò neque φάλας ἔχειν ὀπιθυμίας, neq; illis παρὰ λόγον delictari, multò minus duci.

31. At eo in tertio utrumq; convenire, quòd μηδὲν παρὰ λόγον διὰ τὰς σωματικὰς ἡδονὰς ποιεῖ, id est,

est, uterq; nihil à recta ratione alienum ob corporis voluptates faciat.

32. Res exemplo fit illustrior. Et in temperante & in continente homine, jubet recta ratio abstinendum esse à turpibus voluptatibus, quemadmodum etiam uterq; ab illis abstinet, quànquam dissimili & non eodé prorsus modo & studio, cùm in temperante voluntas rectæ rationi statim & libenter obsequatur. In continente verò nō contipud obtemperet, sed resistat, & secum quasi rationem in ambiguum trahere conetur.

33. Unde hoc elicitur: esse in continente rationis & voluntatis quandam pugnam & colluctationem, cùm in temperante nulla prorsus sit dissensio, sed plenus & perfectus partium animæ consensus.

34. Porro continenti ἀνκλιεῖται, ut loquitur Aristoteles, ὁ ἀκρατὴς incontinens, & aliter qui caret nomine, qui minùs quàm deest corporis ducitur voluptatibus. ἢ τὸν, ἢ δὴ τοῖς στοματικοῖς χαιρῶν Aristoteles lib. & cap. supra dicto.

35. Nam in his duobus μέσος ὁ ἐσκρατὴς, hoc est, medius est cōtinens. Cum hic solus in recta ratione semper persistat: reliquis vel διὰ τὸ μᾶλλον, id est, propter aliquid majus, vel διὰ τὸ ἥττον, id est, propter aliquid minus ab ea discedentibus, cap. 9. lib. Ethicorum 7.

96. Sed

36. Sed quia ἀνόνητος, id est, qui caret nomine, rara est avis in terra, quod inter mortales paucissimi reperiantur, qui minùs quàm debebant, expetunt voluptates: censet Aristoteles continenti tantùm opponi eum, qui peccet in excessu, id est, incontinentem. Non secus ac temperantiæ tantùm opponitur intemperantia.

37. De incontinentia igitur disputat, tùm species ejus recensendo duas, tùm conferendo eum cum prudente & intemperante.

38. Ad species quod attinet, alios incontinentes facit προπετείς, id est, præcipites, alios ἀδυνεῖς, id est, imbecilles.

39. Προπετείς sunt qui subito præter opinionem & cogitationem suam à vehementiori aliquo abripiuntur affectu ad peccandum, ut si quis præter opinionem incidit in hostem suum, qui ei mortem minatus est, & eum invadens vulnerat aut interficit.

40. Et de his ait Aristoteles: διὰ τὸ μὴ βουλευσάμενοι ἄρονται ὑπὸ τῆ πάθους, id est, quia non consultarunt, ab affectu rapiuntur, lib. dicto cap. 6.

41. Ubi & duplices hos constituit: Vel enim sunt οἱ ὀξεῖς, qui flata, vel οἱ μελοχολικοί, qui atra vexantur bile.

42. Illos propter celeritatem bilis, hos propter vehementes imaginationes, rationis imperium expectare negat.

43. Ἀδυνεῖς

43. *Αδελφῆς* sunt, qui etiam si deliberaverunt, propositi tamen sui non sunt tenaces propter vehementiam affectuum & cupiditatum, quæ rationem illorum tanquam imbecillioem superat.

44. Unde Aristoteles τὸς βυλδοσιμένους hos vocat, id est, eos qui jam deliberarunt & consultarunt: nec tamen propter affectum διὰ τὸ πάθος, in proposito perstiterunt.

45. Qua de causa etiam περπετῆς præ infirmis veniam mereri & aliquo modo excusari posse, quod non ut illi spacium præmuniendi se adversus affectus adventantes subitoq; invadentes, habuerint, existimat.

46. Quemadmodum etiam incontinentes iræ minus esse turpes quàm cupiditatum eodem hoc libro 7. cap. 6. elegantibus aliquot probat rationibus.

47. Verùm moveretur hic quæstio, mota etiam ab Aristotele lib. hujus cap. 2. & 3. peccetne incontinens sciens an ignorans?

48. Si enim consultare & deliberare potest de rei, quam commissurus est, turpitudine, utiq; certè illam novit & scit. Et si novit & verè scit, quomodo contra scientiam suam, quæ habitus est firmissimus, turpia committere potest?

49. Ad quæstionem hanc dissolvendam respondet Aristoteles per distinctionem duplicem,

cem, unam scientiæ ἢ ἐπίστανται, alteram propositionum τῶν ἀποδείξεων.

50. Etenim scire dupliciter dicimus τὸ ἐπίστανται διχῶς λέγομεν, & habitu & actu. Cùm ἔχων μὲν, ἢ χρώμενος δὲ τῇ ἐπιστήμῃ, καὶ ὁ χρώμενος λέγεται ἐπίστανται, id est, ille, qui habet, nec tamen utitur scientiæ, & qui utitur, scire dicatur.

51. Primò igitur incontinens Aristoteli, si peccat, sciens peccat, & peccando sciens malè agit, non quidem scientiæ actus seu ἀπέξεως, cùm honesta & turpia quæ scit neq; sequitur neq; fugit, sed scientiæ habitus seu γνώσεως, ut sic potius scientiæ speciem quàm usum, corticem quàm fructum habere videatur.

52. Deinde distinguit inter ἀποδείξιν universalem & particularem: illam dicit, scire posse incontinentem, (ut hanc propositionem universalem syllogismi practici: *omnes scortationes, quia turpes sint voluptates, esse fugiendas*) At particularem (ut hanc assumptionem, *Potiri hac vel illa muliere est turpis voluptas*) non item.

53. Etenim oblata occasione propter vehementiam amoris, non subsumit hanc propositionem minorem particularem: sed appetitus ipsius, qui vincit rationem, in locum ejus substituit aliam: *Potiri videlicet hac muliere, maxima fore voluptati.*

54. Quia verò quis regerere hinc potuisset, universalem propositionem comprehendere sub

re sub se singularem: Ergo si incontinens universalis sciat, cur particularem ignoret?

55. Respondet ad hoc Aristoteles, quod universale sit duplex: aliud $\kappa\alpha\iota\ \delta\prime\ \epsilon\lambda\lambda\ \epsilon\phi\ \alpha\upsilon\tau\acute{o}$, id est, quod consideratur seorsum sine particularibus: aliud $\kappa\alpha\iota\ \delta\prime\ \epsilon\lambda\lambda\ \epsilon\pi\ \tau\ \pi\epsilon\acute{\rho}\gamma\mu\alpha\tau\omicron$, quod consideratur una cum ipsis singularibus.

56. Illud incontinentem scire concedit, hoc negat: cum multa verè sciantur in genere, quæ tamen ignorentur in specie.

57. Atq; hinc etiam liquet, quid de quaestione statuendum sit, quæ similiter ab Aristotele movetur, num incontinens sit prudens?

58. Cum enim incontinens $\kappa\alpha\iota\ \delta\prime\ \epsilon\lambda\lambda\ \epsilon\pi\ \tau\ \pi\epsilon\acute{\rho}\gamma\mu\alpha\tau\omicron$ ignoret, quod unice vir prudens respicit, Ethicorum lib. 6. cap. 7. $\epsilon\sigma\iota\ \acute{\alpha}\mu\alpha\ \varphi\epsilon\acute{\rho}\nu\iota\mu\omicron\nu\ \kappa\alpha\iota\ \acute{\alpha}\kappa\rho\alpha\tau\eta\ \epsilon\pi\ \delta\epsilon\chi\epsilon\tau\alpha\ \epsilon\tilde{\iota}\nu\alpha\iota\ \tau\omicron\nu\ \alpha\upsilon\tau\acute{o}\nu$, prudens & incontinens non potest esse simul idem. Ethicorum lib. 7. cap. 10.

59. Sed quaeritur ad extremum, sitné idem incontinens & intemperans, item sitné incontinens deterior intemperante, an verò intemperans deterior incontinente?

60. Ad primum respondeo cum Aristotele inficiatione. Nam licet incontinens & intemperans æquè $\pi\epsilon\epsilon\lambda\ \tau\acute{\alpha}\varsigma\ \eta\delta\omicron\nu\acute{\alpha}\varsigma\ \kappa\alpha\iota\ \lambda\upsilon\pi\alpha\varsigma$ versentur: fieri tamen hoc $\epsilon\upsilon\chi\ \acute{\omega}\sigma\iota\upsilon\tau\omega\varsigma$, id est, non uno eodemq; modo, dubium nemini est.

61. Ut enim intemperans circa voluptates

est *παραρτέμενος*, easq; ultrò & volens, eum vel nihil vel leviter saltem appetit, *ἢ δὲν ἢ ἡρέμα ἐπιθυμῶν*, persequitur: Ira incontinens *παρὰ τὸ πρᾶξαι* *καὶ διανοίαν λέγεται*, id est, præter electionem & cognitionem dicitur, nec nisi à vehementioribus vincitur cupiditatibus: cum *ἔσφοδρα ἐπιθυμῶν*, id est, vehementer appetit, & vehemens dolor (*ἰσχυρὰ λύπη*) eum urget, Aristoteles lib. 7. cap. 4.

62. Atq; hinc etiam alterum cognoscitur, quòd ὁ ἀκόλαστος χείρων ἢ ἀκρατὴς intemperans incontinente deterior sit, cum ὁ ἀκόλαστος ἔσ μεταμελητικός. *Ἐμμένει γὰρ τῇ παραρτέσει, ἢ δὲ ἀκρατὴς μεταμελητικός πᾶς*, id est, intemperans sit quem nunquam facti sui pœniteat. In electione namq; persistit. At incontinens facilis sit omnis ad pœnitentiam, lib. 7. cap. 8.

63. Unde etiam Aristoteles illum ἀνίατον, id est, insanabilem: hunc *ιατὸν* sanabilem. Item illum quasi aqua intercure & tabe laborare, qui morbi sunt continui: hunc quasi comitiali morbo affligari, qui morbus, ut cum I C. loquar, est intervallatus, id est, intervalla vicesq; habet, docet.

64. Restat nunc pars ultima de tolerante, & qui huic in excessu opponitur, molli. Nam de eo, qui in defectu peccat, & dici potest ἀπαθὴς propriè *ἄλιτος*, quòd rarius inter mortales reperiat, (Homo enim non est saxum) Aristoteles nihil attingit, 65. Est

65. Est autè tolerans Græcè ὁ καρτερικὸς, qui quibus pleriq; succumbunt, perfert dolores.

66. Ideoq; ἐν τῷ ἀντέχειν, id est, perferendo & resistendo doloribus propriè est occupatus, ut continens ἐν τῷ κρατεῖν, continendo & vincendo voluptates, Aristoteles lib. 7. c. 7.

67. Quamvis enim & continens versatur circa dolores: impropriè tamen hoc fit, nec eodem modo, ut tolerans: cum hic potius in doloribus perferendis, ille vincendis magis consistat.

68. Verùm quæritur hic, sitnè continens & tolerans is dicendus, qui à maximis doloribus & voluptatibus vincitur.

69. Respondet Aristoteles utrique ignoscendum esse modò voluptates & dolores vehementes & exuperantes ἰσχυροὶ καὶ ὑπερβάλλουσαι fuerint, ratioq; appetitui, quoad potuerit, resistit.

70. Aliàs si levissimi fuerint, quales sunt, vestem trahere, pallium perdere, ne vel induendo vestem, vel tollendo pallium molestiam capias, mollem potius & incontinentè, quàm continentem & tolerantem arguunt.

71. His enim & similibus, ad quæ pleriq; renitentur & prævalent, πρὸς αὐτοὺς πολλοὶ καὶ ἀντεταίνουσι καὶ δύνανται (præsertim si quis neq; διὰ φύσιν ἢ νόσον, neq; διὰ νόσον, id est, neq; per naturam neq; per morbum impediatur) non resistere,

fistere, mollis est & delicati, Aristoteles lib. & cap. supra dicto.

71. Atque hæc de summa tum perfectione tum imperfectione virtutis & vitii ex libro hoc septimo Aristotelis Ethicorum sint dicta: De voluptate verò, quæ in eodem attinguntur libro, cum in sequentibus plenius tractentur, peculiariis *ὁὐδὲ* suo tempore habebitur disputatio.

DISPUTATIO XIII.

DE VERECUNDIA SEU PV-

dore, ex cap. 9. lib. 4.

SEQUUNTUR affectiones quædam animi, quæ à quibusdam etiam Semivirtutes vocantur: ut pudor, Nemesis, misericordia.

2. Pudor est *φύλαξις* à *δοξίας*, id est, metus quidam infamiæ.
3. Hic cum quadam corporis mutatione & vultus rubore oboritur.
4. Affectio igitur & quidem corporea est pudor, non habitus: Non igitur virtus.
5. Sed de pudore quæstio, laudène an vituperio dignus sit?
6. Respondetur primùm, laudabilis est pudor in ætate juvenili: Revocat enim eam à malis, & indicat ingenii nativam propensionem ad virtutem: Quare ingenuus dicitur.
7. Vituperandus verò in adulta & senili æ-

G

tate: